

Розділ 3. СОЦІАЛЬНА ЕКОНОМІКА, ДЕМОГРАФІЯ ТА ЕКОНОМІКА ПРАЦІ

Романюк М.Д., Калашніков Г.Д.

ЯКІСТЬ ЕКОНОМІЧНОЇ ОСВІТИ ТА ШЛЯХИ ЇЇ ПІДВИЩЕННЯ У КОНТЕКСТІ СУЧАСНИХ ГЛОБАЛІЗАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ

У статті розглянуто сучасні проблеми підвищення якості вітчизняної економічної освіти у контексті сучасних глобалізаційних процесів та формування єдиного освітнього простору. Висвітлено роль і значення самостійної роботи, самоосвіти студентів, оновлення змісту і методів вивчення професійних дисциплін, у тому числі іноземних мов і використання новітніх технологій як важливих складових подальшого вдосконалення економічної освіти у вищій школі та наближення її до світових стандартів.

Ключові слова: глобалізація, єдиний освітній простір, інтернаціоналізація освіти, інформаційні та комунікативні технології, самостійна робота, самоосвіта.

I. Вступ. На рубежі ХХ–ХХІ ст. перед людством постали і набули небезпечного розвитку й актуальності глобалізаційні процеси, які мають загальносвітовий розмах. Ці процеси пов'язані з формуванням принципово нових правил економічного і суспільного життя. Перехід людства від постіндустріальних до науково-інформаційних технологій, базується не на матеріальній, а на інтелектуальній власності, на знаннях як субстанції виробництва і визначається рівнем людського розвитку в країні, станом наукового потенціалу нації, рівнем кількості фахівців з вищою освітою.

Нові умови життя висувають нові вимоги і завдання щодо соціальних та професійних якостей людини, її місця, характеру, рівня кваліфікації, способу мислення та поведінки. Саме людина, її потенціал є рушійною силою економічного прогресу в сучасному інформативному суспільстві. Визнано, що наявність вищої освіти серед широких верств населення, особливо серед молоді, як ознаки високої кваліфікації робочої сили, є необхідною пе-

редумовою розвитку особистості. А тому кожна країна має формувати політику стимулювання набуття високої професійно-освітньої підготовки, навіть якщо це потребує вагомих бюджетних витрат. Набула поширення концепція безперервної освіти, яка трактує підвищення професійно-освітнього рівня як економічно доцільну діяльність людини протягом життя, що безперечно позитивно впливає на якість знань[1, 18].

II. Постановка завдання. Глобалізація стала важливою проблемою для вищої освіти взагалі і економічної, зокрема. Вона поставила перед вищою школою ряд ключових проблем, серед яких першочерговими і загальносвітовими є:

- а) вироблення стратегії інтернаціоналізації та транснаціоналізації освіти;
- б) збалансування локальних та глобальних процесів освіти;
- в) забезпечення високої якості освіти;
- г) використання інформаційних та комунікативних технологій;
- д) формування раціональної схеми співвідношення між інтенсивним розвитком знань, високих технологій і людською здатністю їх творчого засвоєння.

Викладене вище зумовлює потребу в подальшому розвитку і підвищенні якості освітньої діяльності вищої школи у тому числі університетської освіти у контексті формування єдиного освітнього простору. Проблема підвищення якості підготовки спеціалістів була і залишається стрижневою проблемою, яка охоплює всі види і форми навчально-виховного процесу у вищих навчальних закладах. Різним аспектам розвитку вищої освіти присвячені роботи відомих українських вчених і, зокрема, Андрущенко В., Гейця В., Грішньої О., Долішнього М., Злупка С., Ко-

лота А., Лібанової Е., Новикова В., Савельєва Є., Чухна А. та інших.

Актуальність соціально-економічних процесів у сфері вищої освіти взагалі й економічної, зокрема, потребують подальших досліджень вітчизняної освіти з врахуванням особливостей глобалізації, входження у Болонський процес, Європейської інтеграції та інноваційної моделі розвитку.

III. Результати дослідження. Сучасна економіка визначається як економіка знань, в якій людський капітал стає основним виробничим ресурсом. Сучасну економіку знань як передумову економічного зростання постіндустріального типу можна сформулювати за наявності відповідного людського капіталу. Як стверджує професор Колот А. М. «Якщо не аксіомою то фактом, який все більше визнає громадськість, є те, що ні фінансовий, ні фізичний капітал не відіграють нині провідної ролі, цю роль відіграє саме людський капітал, який є основою формування економіки знань. Неупереджений аналіз свідчить, що людський капітал є найбільш продуктивним і здатен забезпечувати сучасні конкурентні переваги. Цей капітал значною мірою формується саме у сфері освіти, що зумовлює як підвищення її ролі та значення, так і вимагає від освітньої діяльності змін та модернізації відповідно до вимог сьогодення» [2,13]. Нині у національному багатстві світового співтовариства він складає 64 відсотки, продуктивний – 20 відсотків, а фізичний – 6 відсотків [3,232].

Виходячи з сучасних науково-технічних, соціально-політичних та економічних реалій високорозвинуті країни світу в останні десятиліття успішно здійснюють реформування всіх ланок освіти, сутність якого полягає у формуванні єдиного освітнього простору та створенні уніфікованих стандартів і критеріїв освіти. Ця ідея була започаткована ще в 50-х роках минулого століття, коли провідними країнами Європи була підписана Римська угода (1957 р.), необхідність якої була зумовлена докорінними перетвореннями в економічних системах цих країн, спричинених глобалізацією, значно вищими темпами розвитку американської системи освіти та загостренням конкурентної боротьби на світовому ринку праці.

Важливе значення у формуванні європейського освітнього простору мали Лісабонська (1997 р.) і Сорбонська (1998 р.) декларації та Болонська (1999 р.) Конвенція. Саме остання стала стимулятором процесу реформування вищої освіти в Європі, в основі якого знайшли подальший розвиток ідеї співвідношення інтернаціонального та національного, гармонізації вітчизняних систем освіти, кваліфікаційних рівнів, соціально-політичного спрямування освіти, в першу чергу її мобільності, визнання та доступу до ринків праці, підвищення конкурентоспроможності європейської освіти стосовно освіти США.

У травні 2005 року до Болонського процесу приєдналась Україна, чим засвідчила європейський вибір свого розвитку. Такий крок нашої держави, яка ніколи не була серед відстаючих, а навпаки мала високий освітній потенціал, свідчить про її бажання йти в ногу з сучасними новітніми тенденціями в сфері освіти. Сьогодні у контексті міжнародної економічної інтеграції Україна почала поступове входження до європейського освітнього простору. Наша країна за індексом освіти (ІО), як складової індексу людського розвитку (ІЛР) посідає досить високе місце у світовому рейтингу країн. Якщо за ІЛР у 2006 році Україна займала 78 місце з 173 країн, що за індексом освіти перебувала на рівні Італії (18 місце), Ізраїлю (23 місце) і навіть вище відповідного показника Японії (11 місце за ІЛР) [3,9].

У 2006-2007 навчальному році мережа вищих навчальних закладів України налічувала 920 закладів, у тому числі 184 університети, 58 академій, 125 інститутів, 1 консерваторія, 199 коледжів, 210 технікумів, 143 училища. На кожні 10 тис. населення у ВНЗ I-IV рівнів акредитації навчалось 597 студентів (у т. ч. у ВПЗ державної і комунальної форми власності – 506 ст.). В структурі вищої освіти України на перше місце вийшли економічні спеціальності – 29,9 відсотка, а випуск економістів становить майже 21 відсоток із загального числа випускників ВНЗ.

Нова стратегія розвитку економічної освіти викладена в Концепції розвитку економічної освіти в Україні [4,5]. Вона визначає основні завдання і напрями трансформації всіх ланок системи економічної освіти з метою

економічного зростання та докорінних соціальних зрушень в нашій державі в контексті глобалізаційних процесів. Сучасна економічна освіта охоплює чотири блоки навчальних дисциплін, які формують сучасний світогляд і зумовлюють потребу в постійному оновленні соціально – економічних знань, умінь, навичок: а) загальноосвітній; б) фундаментальний; в) інноваційно-практичний; г) блок дисциплін спеціальної підготовки. Всі вони забезпечують комплексне багатоаспектне вивчення закономірностей економічної сфери суспільства і потребують постійного оновлення і вдосконалення навчальних програм.

Чіткого узгодження з новими цілями навчання і виховання у вищій школі потребує організація самостійної роботи і контролю якості знань студентів. Самостійна робота стає все більш вагомим у підготовці висококваліфікованих фахівців з економіки і вимагає суттєвих змін педагогічних методів та широкого застосування сучасних інформаційних технологій навчання. В нинішніх умовах жоден університет не може дати стільки знань, умінь і навичок, які б майбутній спеціаліст міг використовувати на протязі всього свого трудового життя. У зв'язку з цим необхідно виробити навички навчатися самостійно та усвідомлено, адже ніякі знання, не закріплені самостійною діяльністю, не можуть стати справжнім надбанням фахівця.

Самостійність проявляється лише завдяки конкретній праці індивіда з появою внутрішньої потреби у знаннях, пізнавальних інтересах захопленості. Самостійна робота здебільшого виступає якщо не єдиним, то одним з основних способів виховання самостійності не лише як сукупності умінь і навичок, а й як характерної для сучасного висококваліфікованого фахівця риси характеру. Самостійність у здобутті знань передбачає оволодіння сучасними методами бачення змісту та мети роботи, організації власної самоосвіти, по новому підходити до вирішення актуальних питань, проявляти пізнавальну і розумову активність, вміння самостійно орієнтуватися в стрімкому потоці соціально-економічної та науково-технічної інформації.

Залучення студентів до самостійної творчої роботи передбачається здійснювати у різних формах. Звичайно, основним джерелом

масової науково-методичної інформації для студентів – економістів залишається книга. Саме тому найважливішою формою самостійної роботи має бути робота над підручниками, навчальними посібниками, законами нашої держави та іншими нормативно-правовими актами, періодичними і спеціальними виданнями, дисертаціями, депонованими рукописами тощо. Важливими і необхідними для організації самостійної роботи студентів економічних спеціальностей є й інші джерела: різноманітні інформаційні видання і довідникова література, каталоги, картотеки і бібліографічні видання. Особливої уваги заслуговують такі форми самостійної роботи та методика їхньої організації як розв'язання економічних задач, виконання розрахункових, творчих та тестових завдань, здійснення власних спостережень, підготовка доповідей і виступи на студентських наукових конференціях, написання рефератів, захист курсових, дипломних та магістерських робіт.

Самостійна робота студента в сучасних умовах потребує глибокого переосмислення її змісту, чіткого планування і якісного наповнення, безпосереднього або опосередкованого керівництва і регулярного контролю за її результатами з боку викладача. Вона покликана стати однією з основних форм організації навчання у вищій школі, втілюватися в навчальний процес з перших днів навчання, поетапно поглиблюючись і удосконалюючись у поєднанні з іншими формами навчання. Грунтуючись на наукових засадах самостійна робота студентів-економістів має звільняти їх від шаблонності, сліпого наслідування застарілих догм, розвивати навички творчої роботи, виробляти вимогливість до себе, формувати нове економічне мислення і поведінку. Серед основних методичних умов організації самостійної роботи студентів з економічних дисциплін слід виділити оптимальне поєднання різних форм навчальної, практичної та наукової діяльності студентів, варіативності, індивідуалізації та диференціації завдань, широке застосування комп'ютерної техніки, як засобу пошуку та одержання економічної інформації.

З метою одержання більшого ефекту від самостійної роботи студентів слід розробити її науково-методичне забезпечення, підготу-

вавши навчально-методичну карту самостійної роботи студентів, як це втілюється в провідних університетах України. Необхідно забезпечити студентів методичними рекомендаціями з вивченням усіх навчальних дисциплін, роздатковими матеріалами, текстами лекцій, відео посібниками, проведенням індивідуальних консультацій. Неоцінену допомогу у цьому мають надати сучасні комп'ютерні технології, які покликані надавати багатократне збільшення «підтримуючої інформації» та формувати широке інформаційне середовище [5,69]. Глобалізація освітньої сфери проявляється у створенні сильної навчально-дослідницької бази вищих навчальних закладів, поглибленні фундаментальних знань, одержання яких сьогодні неможливе лише в «домашніх умовах». Сучасні інформативні технології, комп'ютерна техніка, новітні бази даних, створення Web-сторінок тощо збільшує доступність до літератури з обраної сфери діяльності в сотні разів. Найважливіше значення, звичайно, має використання Інтернету.

Підвищення якості економічної освіти в сучасних умовах неможливе без фундаментальної гуманітарної підготовки, економічної культури і вихованості, знання іноземних мов. Вміння спілкуватися з іноземними колегами і партнерами, користуватися необмеженими можливостями світових інформаційних систем, вивчати зарубіжний досвід, читати фахову літературу мовою оригіналу в наш час не тільки життєво необхідно, а й неможливо без мовних здібностей, достатньо глибокого знання іноземних мов, в першу чергу – англійської. Опитування бажаючих вивчати англійську мову показують, що 76 відсотків з них мають потребу в ній саме як користувачі для спілкування, листування, читання професійної літератури і використання комп'ютерної техніки.

Головна мета вивчення іноземної мови в різних закладах освіти і особливо економічних, полягає у формуванні у студентів комунікативної компетенції, основою якої є вміння, сформовані на основі мовних знань і навичок. Знання мови сприяє розвитку здатності використовувати її як інструмент спілкування в діалозі різних культур і цивілізацій сучасного світу, а також як засіб міжособистіс-

ної взаємодії в умовах багатонаціонального і полікультурного світового простору. Стратегічним напрямком сучасного розвитку світової і вітчизняної вищої освіти є її орієнтація на англійську літературу та англо-американську культуру бізнесу. І це не випадково, адже англійська мова – найпоширеніша міжнародна мова, якою у світі тепер розмовляє понад мільярд людей, а 350 мільйонів вважають її рідною. Це мова міжнародного спілкування, якою видається більш ніж половина технічних і міжнародних журналів світу, спілкуються на міжнародних з'їздах, симпозіумах і конференціях, спортивних і туристичних заходах, це мова новітніх технологій і комп'ютерної техніки. Саме англійська мова є мовою спілкування через систему Інтернет, а на світовому ринку праці попит на магістрів, що володіють англійською мовою значно вищий, ніж на тих, хто освоював відповідну програму рідною мовою.

Слід відмітити, що європейська вища освіта поступається американській і змушена використовувати їхні досягнення в економіці, бізнесі, культурі, військовій та інших сферах. Англійські програми підготовки спеціалістів різних галузей, особливо у бізнесі дуже поширені у світі, особливо в європейських університетах та школах бізнесу. Показовими у цьому плані є країни Європейського Союзу. Так, наприклад, нідерландські та німецькі університети широко пропонують англійські бакалаврські та магістерські програми, читають частину вузівських курсів англійською мовою. Підвищення якості підготовки економістів у вітчизняних вищих навчальних закладах неможливе без суттєвого покращення і оновлення змісту і методів викладання іноземних мов, особливо англійської.

Зміна соціально-економічного замовлення на володіння іноземними мовами визначила і нові підходи до вивчення їх. У економічних вищих навчальних закладах, поряд з традиційними (класичними) методами викладання іноземної мови, все більшої популярності набуває комунікативний метод засвоєння і володіння іноземною мовою як засобом висловлювання своїх думок. Цей метод успішно зарекомендував себе у західноєвропейських країнах, США та Росії і стає популярним і у

вищій школі України. Підготовку спеціалістів економічного профілю з англійської мови відповідно до вимог єдиного освітнього простору слід здійснювати в декілька етапів, поступово поглиблюючи її професійну спрямованість. Враховуючи запас знань, одержаних студентом у загальноосвітній школі, продовжувати вузівську підготовку потрібно з посилення професійної спрямованості, поглибленого засвоєння економічної термінології, складання термінологічних словників з фахових дисциплін англійською та українською мовами, вироблення навиків ділового (бізнесового) мовлення як під час проведення занять з англійської мови, так і в процесі вивчення інших фахових дисциплін, проведення модулів і навіть при вивченні окремих тем.

У подальшій перспективі студенти-економісти мають можливість вивчати ряд нормативних курсів, особливо прикладних, англійською мовою. Це сприятиме професійно спрямованому використанню іноземної мови до певної економічної спеціальності. Студенти економічних спеціальностей на основі достатнього володіння англійською мовою повинні вміти грамотно виконувати цілий ряд фінансово-банківських, обліково-бухгалтерських, статистичних операцій, готувати доповіді, писати наукові роботи і навіть захищати дипломні та магістерські роботи англійською мовою. Таким чином, основними засадами вивчення іноземної мови, в сучасних умовах мають стати комунікативна спрямованість, наступність, професійна орієнтованість та особисте прагнення студентів у самовдосконаленні і підвищенні своїх знань.

IV Висновки. Отже, стрижневою проблемою, яка охоплює всі види і форми навчально-виховного процесу в університетських навчальних закладах, була і залишається проблема якості підготовки фахівців. Економічна освіта в Україні у контексті формування світового освітнього простору зберігає традиційно високі показники вітчизняної вищої школи і нарощує свій авторитет та конкуренто-

спроможність відповідно до вимог часу, але для досягнення світових стандартів покликана здійснити ще цілий ряд важливих заходів щодо її вдосконалення. Якість вітчизняної економічної освіти в першу чергу залежить від педагогічної майстерності та професійності викладачів. У зв'язку з цим дуже важливо сформуванню новий тип педагогічного та економічного мислення самих викладачів, «озброїти» їх такими методичними прийомами, використання яких в навчальному процесі дасть можливість тим, хто навчається, одержати знання, навички та певний досвід у сфері культури та моральних норм підприємницької діяльності, стратегічного менеджменту, маркетингових послуг, комерційного права, інноваційної діяльності – всього того, що потребує сучасний світовий освітній простір і єдині стандарти вищої освіти.

1. Лібанова Е. М., Палій О.І. Ринок праці та соціальний захист. – К., «Основи», 2004 – С. 18.

2. Колот А.М. Вища освіта як чинник формування людського капіталу: сучасний стан, тенденції розвитку // Вісник Прикарпатського університету. Економіка. – Івано-Франківськ: Плай. – 2007. – Вип. 4 – С. 12-16.

3. Геєць В.М. Економіка України: стратегія і політика довгострокового розвитку. – К., 2003. – С. 232.

4. Ходикіна І.Ю. Університетська освіта в контексті інноваційного розвитку України // Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня доктора економічних наук. – К., 2006. – С. 9.

5. Концепція розвитку економічної освіти в Україні // Освіта України, 23 січня 2004 року.

6. Колот А.М. Фундаменталізація та індивідуалізація економічної освіти як провідні тенденції її розвитку // Вища школа – 2006, № 1. – С. 69.

In the article the important problems of upgrading domestic economic education are considered in the context of modern global processes and forming of the unique educational space: role and value of independent work, self-education of students, update of maintenance and methods of study of the foreign as if the but use newest technologies as important constituents of subsequent perfection of economic education at higher school and approaching of it to the world standards.